

Łódź, 8 stycznia 2024 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Stephena Branigana pt.: *CULTURAL BIAS IN CONTEMPORARY ENGLISH LANGUAGE TEACHING (UPRZEDZENIA KULTUROWE WE WSPÓŁCZESNYM NAUCZANIU JĘZYKA ANGIELSKIEGO)*, przygotowana w Instytucie Językoznawstwa Uniwersytetu Opolskiego pod kierunkiem prof. dr hab. Doroty Brzozowskiej i prof. UO dr Elżbiety Szymańskiej-Czaplak

W przedstawionej mi do zaopiniowania rozprawie doktorskiej Pan Stephen Branigan stawia w centrum swoich rozważań problematykę, odnoszącą się do sposobów nauczania języka angielskiego (NJA) w dzisiejszym świecie. W opinii Autora i wielu przywoływanych przez Niego autorów w ostatnich kilkudziesięciu latach język angielski przeszedł zauważalną ewolucję – przestał być własnością Brytyjczyków czy Amerykanów, stając językiem angielskim jako lingua franca: *English as Lingua Franca* (ELF) – narzędziem komunikacji międzynarodowej, używanym częściej w innych krajach niż w tych, w których język angielski jest językiem rodzimym.

Głównym postulatem głoszonym przez Autora rozprawy jest konieczność wprowadzenia zmian w nauczaniu języka angielskiego tak, by szeroko rozumiana dydaktyka angielszczyzny wzięła pod uwagę współczesne konteksty użycia języka angielskiego (np. istnienie wielu lokalnych odmian angielszczyzny), potrzeby uczących się (którzy nie uczą się już angielskiego tylko po to, by używać go w krajach anglofońskich) i zmienioną rolę języka angielskiego w komunikacji międzyludzkiej. Pan Stephen Branigan jest przekonany, że pierwszym krokiem prowadzącym do odnowienia sposobów NJA jest przewyciężenie uprzedzeń kulturowych, które – jego zdaniem – są w dużej mierze spuścizną brytyjskiego kolonializmu oraz amerykańskiej dominacji ekonomicznej i politycznej (por. treść Wstępu i wiele fragmentów kolejnych rozdziałów).

Dla opiniującej tę dysertację ciekawe i godne podkreślenia jest to, że potrzebę wprowadzenia takich zmian dostrzegł właśnie Pan Stephen Branigan: rodzimy użytkownik

języka angielskiego. Co prawda taki, który ma bogate doświadczenie związane z nauczaniem języka angielskiego poza granicami kraju anglojęzycznego, co z pewnością w znaczący sposób wpłynęło na przyjętą przez Niego perspektywę badawczą i preferowane w dydaktyce podejścia, o czym pisze we Wstępie (s. 5–6).

Struktura i język dysertacji

Anglojęzyczna dysertacja autorstwa Stephena Branigana liczy 168 stron. Składa się ze Wstępu, trzech głównych części, w których wydzielono łącznie 9 rozdziałów, a także Wniosków, Bibliografii (zawierającej wykaz 210 dobrze wyselekcjonowanych prac naukowych, a także linków do źródeł internetowych, wykorzystanych w opracowanej przez Autora lekcji) oraz Aneksów, ilustrujących przeprowadzone przez Niego badania; ostatnim elementem rozprawy jest jej Streszczenie w języku polskim.

We Wstępie znajdujemy dobrze objaśnione cele pracy, uzasadnienia związane z wyborem tej konkretnej tematyki oraz krótkie opisy zawartości każdej z części rozprawy. Z przedstawionych w tym wprowadzeniu treści wynika, że głównymi celami dysertacji stało się: 1) wyodrębnienie treści etnocentrycznych i uprzedzeń kulturowych w NJA, 2) ustalenie najważniejszych potrzeb osób uczących się współcześnie języka angielskiego, szczególnie w odniesieniu do treści kulturowych oraz typu języka, 3) sprawdzenie, czy i jak NJA może lepiej odpowiadać na interkulturowe potrzeby dzisiejszych uczących się.

Podział rozprawy na trzy części, choć nietypowy, jest logiczny i dobrze uzasadniony. Część I (rozd. 1-2) w dużej mierze realizuje cel pierwszy, część II (rozdziały 3-5) cel drugi, a część III (rozdziały 6-9) cel trzeci. Autor każdą z części opatrzył wstępami, zawierającymi streszczenia poszczególnych rozdziałów, a także wnioskami. Przyczyniło się to niewątpliwie do lepszego zapamiętania kluczowych treści rozprawy oraz ułatwiło podążanie za myślami Autora. Można było jednak, jak sądzę, bez narażenia się na utratę spójności, zrezygnować z powtarzania tych samych treści (np. głównego postulatu związanego z potrzebą promowania podejścia ELF w NJA) w różnych rozdziałach.

Stronę językową rozprawy oceniam wysoko. Autor prowadzi dyskurs naukowy w sposób rzeczowy i przejrzysty. Umiejętnie wyprowadza wnioski z lektur i, dodatkowo, włącza do dyskursu refleksje wynikające z własnych doświadczeń z pracy nauczycielskiej.

Wartość teoretyczna rozprawy

Autor rozprawy posiadał umiejętność celnego, a zarazem zwięzłego, przedstawiania kluczowych dla podjętego tematu pojęć, definicji, koncepcji i modeli teoretycznych; zadziwia, że na 168 stronach udało się Panu Braniganowi omówić i logicznie powiązać tak wiele wątków. W konsekwencji bardzo sprawnie i wiarygodnie została zarysowana ewolucja

poglądów badaczy i edukatorów (poczynając od klasycznych już prac Davida Crystala do najnowszych opracowań) na temat roli angielszczyzny oraz sposobów NJA w świecie. Pan Stephen Branigan ukazuje zagadnienia związane z nauczaniem języka angielskiego (jak: rola native speakera, dobór treści kulturowych podręczników, metodologia, cele nauczania, potrzeby uczniów oraz ich kompetencje, sposoby kształcenia nauczycieli języka angielskiego) w sposób uwzględniający różne punkty widzenia, a w części „Dyskusja” dodatkowo przedstawia różnorodne kontrowersje związane z danym zagadnieniem oraz sposoby rozwiązania opisanych problemów. Np. w pierwszej części rozprawy została interesująco omówiona (w oparciu m.in. o prace Philipsona) bliska Panu Braniganowi koncepcja dotycząca wpływu językowego imperializmu na metodologię NJA, następnie głosy krytyczne wobec tej koncepcji, a wreszcie zawarte w opracowaniach różnych badaczy propozycje związane z zapobieganiem imperializmowi językowemu (s. 17-21). Każdy z rozdziałów kończy się podsumowaniem, w którym obok krótkiego streszczenia najważniejszych tez, znajdujemy również osobisty pogląd Autora rozprawy na dane zagadnienie.

Pan Stephen Branigan potrafi krytycznie przyglądać się zagadnieniom, umieszczając je w szerokim kontekście społecznym. Ważną rolę w Jego refleksjach teoretycznych zajmują strategie wydawnicze związane z zawartością podręczników do NJA oraz sposoby kształcenia nauczycieli języka angielskiego. Autor dokonał oglądu standardów nauczania języka angielskiego: krytycznie przyjrzał się w rozdz. 2. podejściu komunikacyjnemu w NJA, konfrontując jego zasady z podejściem interkulturowym i podejściem ELF w NJA (w kolejnych rozdziałach). Autor przekonuje, że trwająca już od wielu dekad popularność podejścia komunikacyjnego w NJA została narzucona niejako odgórnie, przede wszystkim przez wydawców ustandaryzowanych podręczników oraz przez instytucje zarabiające na zarządzaniu szkoleniami oraz egzaminami, poświadczającymi kompetencje nauczycieli języka angielskiego i uczących się języka angielskiego jako obcego. Pan S. Branigan nie nawołuje co prawda do całkowitego odejścia od podejścia komunikacyjnego, ale wzywa do jego przekształcenia w zgodzie z zasadami interkulturowości, rozwijaniem autonomii uczących się i uwzględnianiem lokalnych kontekstów nauczania. Myśli te są perfekcyjnie rozwinięte w części II i III rozprawy i poparte licznymi modelami (jak model nauczania języka angielskiego jako lingua franca w rozdz. 5. czy współczesne modele interkulturowej kompetencji komunikacyjnej w rozdz. 6.; w tymże rozdziale Pan Branigan proponuje także własny model, obrazujący przeszkody w komunikacji interkulturowej, odnoszący się do trzech grup: uczniów oraz nauczycieli języka angielskiego, będących rodzimymi lub nierodzimi użytkownikami języka. Rozdział 7. zawiera z kolei zaczerpnięte z opracowań

różnych autorów najlepsze, zdaniem Pana Branigana, pomysły związane z wprowadzaniem podejścia interkulturowego do szkoleń nauczycielskich oraz do lekcji języka angielskiego.

Warstwa empiryczna rozprawy

Autor rozprawy przeprowadził kilka badań własnych, które sprawdzają zasadność postulatów sformułowanych we Wstępie i w kolejnych częściach rozprawy.

Jako pierwsze przedstawiono w rozdziale 3. badanie porównawcze zawartości dwóch wydań (z 1996 i 2020 r.) popularnego, mający światowy zasięg i szeroką dystrybucję, podręcznika autorstwa Latcham-Koenig i in.: *English File Upper Intermediate*. Autor rozprawy skupił się na porównaniu warstw kulturowych dotyczących: kultury źródłowej (odnoszącej się do kultur rodzimych uczących się), docelowej (brytyjskiej) a następnie: szerzej pojmowanej – anglofońskiej), treści powiązanych z interakcjami interkulturowymi oraz treści o charakterze uniwersalnym.

W dalszej kolejności omówiono w rozdziale 4. i 5. rezultaty dwóch badań jakościowych o charakterze ankietowym, przeprowadzonych z użyciem narzędzi internetowych. Celem pierwszego badania było pozyskanie opinii uczących się na temat zasadności wprowadzania treści lokalnych do programów nauczania języka angielskiego. Badania zostały przeprowadzone w kierowanej przez Autora monokulturowej grupie 21 studentów chińskich, uczących się języka angielskiego w Uniwersytecie Opolskim. Celem kolejnego badania było uzyskanie wiedzy na temat najbardziej przez respondentów preferowanego modelu NJA. Respondenci dokonywali wyboru między: a) modelem najbardziej dopasowanym do potrzeb uczących się i kontekstu (ten uzyskał najwięcej wskazań), b) standardowym modelem native speakera, c) modelem znatywizowanym, d) modelem znatywizowanym połączonym ze standardowym, e) modelem ELF. Badanie to zostało przeprowadzone w zróżnicowanej grupie dyskusyjnej na platformie Reddit, składającej się z kilkudziesięciu respondentów: nauczycieli oraz językoznawców (rodzimych i nierodzimych użytkowników języka angielskiego) i uczących się języka angielskiego.

W rozdziale 8. Pan Stephen Branigan przedstawił autorską koncepcję lekcji języka angielskiego pt. *Zakupy dookoła świata*, promującą model ELF (dopuszczający wariantywność języka, użycie różnorodnych strategii mediacyjnych i komunikacyjnych, lokalne konteksty użycia, prezentację nagrań wypowiedzianych z różnymi, nieanglosaskimi akcentami, analizę autentycznych wypowiedzi pisemnych nierodzimych użytkowników języka angielskiego). Konspekt lekcji jednocześnie uwzględniał zasady podejścia komunikacyjnego (jak: koncentracja na sprawnościach receptywnych i produktywnych, użycie autentycznych materiałów, praca w parach). W rozdz. 9., Pan Branigan, stosując

badanie w działaniu, przedstawił opinie uczących się i nauczycieli, którzy wzięli czynny udział w lekcji zaprojektowanej przez Autora (do analizy wykorzystano 23 kwestionariusze uczniowskie oraz 3 nauczycielskie). Celem badań ankietowych było sprawdzenie, jak obie grupy uczestników oceniają skuteczność i atrakcyjność nauczania angielskiego zgodnie z zaproponowanym podejściem ELF.

Moja ogólna ocena wymienionych wyżej przedsięwzięć badawczych Pana Branigana jest jednoznacznie pozytywna, mimo że są to badania w skali mikro, czego oczywiście jest świadom także Autor rozprawy. Odczuwam pewien niedosyt, że Pan Branigan przeanalizował treści kulturowe tylko jednego światowego podręcznika do nauki języka angielskiego, a badania ankietowe przeprowadził na niewielkich, nieraz też dość przypadkowych, grupach badanych (jak w przypadku respondentów z grupy dyskusyjnej Reddit). Badania Autora są, mimo niewielkiej skali, wiarygodne: zostały w przemyślany sposób połączone z modelami teoretycznymi omówionymi w rozprawie oraz ze sformułowanymi we Wstępie trzema celami badawczymi. W rezultacie otrzymaliśmy rzeczowe i obiektywne (bo w dysertacji odnotowano także uwagi krytyczne wobec podejścia ELF) opracowanie, które ukazuje, w jakim kierunku powinno ewoluować współczesne nauczanie języka angielskiego tak, by umożliwić uczącym się języka angielskiego realizację własnych potrzeb językowych i skuteczne porozumienie w różnych kontekstach (miejscach, sytuacjach).

Podsumowując, niniejsza rozprawa jest wartościowym przewodnikiem ukazującym zalety stosowania podejścia ELF, ale również ograniczenia z tym związane. Praca powinna zostać w całości opublikowana i wypromowana w środowisku nauczycieli języka angielskiego i wydawców podręczników.

Uwagi końcowe

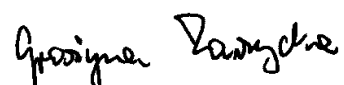
Proszę Pana Stepena Branigana, by podczas obrony pracy doktorskiej ustosunkował się do moich pytań i wątpliwości, które narodziły się podczas lektury Jego rozprawy.

1. Dla piszącej te słowa język angielski jako lingua franca to przede wszystkim naturalnie rozwijające się odmiany angielszczyzny nieustannie modelowane przez wielokulturową, zróżnicowaną, społeczność nienatywnych użytkowników języka angielskiego. Gdyby podejście ELF było wprowadzone na szeroką skalę, czy nie zakłóciłoby to naturalnego rozwoju angielszczyzny jako języka międzynarodowego? Czy nie zostałby w ten sposób wypromowany „standardowy ELF” – fenomen bardzo trudny do zdefiniowania i opisania (bo przecież istnieje wiele odmian ELF min. odmiany lokalne, akademickie, specjalistyczne, powiązane z poziomem interjęzyka uczących się itp.)?

2. Od co najmniej trzech dekad rozwijane jest, i obecne w licznych publikacjach glottodydaktycznych (por. szeroko upowszechnione koncepcje Byrama czy Kramersch), podejście interkulturowe w nauczaniu języków obcych (nie tylko języka angielskiego). Proszę o odpowiedź, czy Autor utożsamia podejście ELF z podejściem interkulturowym, czy traktuje je jako odrębne pedagogiki językowe?
3. Jestem ciekawa dalszych pomysłów dydaktycznych Pana Branigana. Gdyby Autor zaplanował własny podręcznik do nauki języka angielskiego w podejściu ELF, jakie tematy (lub rozdziały) by w nim zaproponował oprócz „zakupów w świecie”? Jak mógłby być zrealizowany postulat wariantowości angielszczyzny w odniesieniu do innej tematyki niż zakupy? Czy został stworzony wiarygodny korpus ELF, z którego można czerpać przykłady autentycznych wypowiedzi nierodzimych użytkowników języka angielskiego z różnych krajów?

Podsumowanie

Stwierdzam, że recenzowana przeze mnie praca Pana Stephena Branigana, poświęcona uprzedzeniom kulturowym we współczesnym nauczaniu języka angielskiego, spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*: jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego, dowodzi pogłębionej wiedzy teoretycznej Autora w danej dyscyplinie oraz Jego samodzielności naukowej. Ponadto, rozprawa ma duże walory aplikacyjne: może posłużyć do wypracowania nowych form podręczników i podejść do nauczania języka angielskiego. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Grażyna Zarzycka, prof. UŁ
e-mail: grazyna.zarzycka@uni.lodz.pl